

דף שבועי

בס"ד

פרשת וירא, תשפ"ד, מספר 1542

"וְהָיָה אֵיל אַחַר נֶאֱחַז בְּסֶבֶךְ בְּקֶרְנֵי"

יוסף מורגנשטרן

(יב) אל תשלח ידך – לשחוט. אמר לו וכי לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו דם. אמר לו אל תעש לו מאומה.
(יג) וירא והנה איל – מהיכן היה אותו איל אלא מוכן היה אותו איל מששת ימי בראשית.
בקרניו - שהיה רץ אברהם אחריו, וסבכו המלאך וערבבו באילנות כדי שיקחנו אברהם משם.
נוסח רפ"ד לפסוק יג נמצא גם בכ"י לייפציג 1 ובדפוסים רג"ו די קלבריה וואדי אל חאג'ארה, עם תוספת המילים "כדי לעכבו".
בנוסח זה, השטן ממלא תפקיד מרכזי בעלילה, כהמשך לתפקידו בתחילת הפרק.³
לעומת זאת, כדאי לשים לב לפירוש רש"י לפסוקים אלה בדפוס רומא. בפסוק יב יש הבדל אחד בולט בין נוסח רומא לנוסח רפ"ד:
בפירוש למילים "אל תשלח ידך" בנוסח המקובל, אברהם מבקש לעשות חבלה בבנו כדי שמעשה העקדה לא יהיה לחינם, והמלאך עונה לו: "ואל תעש לו מאומה – אל תעש בו מום". בנוסח רומא, המילים "אל תעש בו מום" אינן מופיעות. זהו הבדל בעל משמעות רבה. על פי הנוסח המקובל, המלאך הבין שאברהם

ברגע השיא בסיפור העקדה, באותו הרגע שבו עמד אברהם לשחוט את יצחק, ציווה עליו מלאך ה' שלא לפגוע בבנו. מייד ראה אברהם 'איל אחר נאחז בסבך בקרניו', והוא הבין שעליו להעלות אותו לעולה במקום בנו. וכך כתוב:

וַיֹּאמֶר אֶל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעַר וְאֶל תֵּעַשׂ לוֹ מֵאוּמָה כִּי עֲתָה יִדְעֵתִי כִּי יִרְאֵה אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת בְּנֶךָ אֶת יַחֲדָךְ מִמֶּנִּי. וַיֵּשֶׂא אֲבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה אֵיל אַחַר נֶאֱחַז בְּסֶבֶךְ בְּקֶרְנֵי, וַיִּלְךְ אֲבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ (בר' כב:יב-יג).

בין פירושי רש"י על שני הפסוקים האלה, אני מבקש לעמוד על שניים מהם: האחד הוא פירוש רש"י המודפס ברוב החומשים (מקורו ב"מקראות גדולות", הודפס בוונציה בשנת רפ"ד – 1524, להלן: דפוס רפ"ד). שם כתוב:

(יב) אל תשלח – לשחוט, אמר לו אם כן לחנם באתי לכאן, אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם, אמר לו אל תעש לו מאומה, אל תעש בו מום.
(יג) והנה איל – מוכן היה לכך מששת ימי בראשית.
בקרניו – שהיה רץ אצל אברהם, והשטן סובכו ומערבבו באילנות.

הפירוש האחר נמצא בדפוס הראשון של פירוש רש"י, שהודפס ברומא (להלן: דפוס רומא),¹ בשנת ר"ל (1470).² שם כתוב:

3 ראו פירוש רש"י לבר' כב:א: "אחר הדברים האלה – יש מרבתינו אומרים אחר דבריו של שטן, שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד. אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו, אילו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב".

* דר' יוסף מורגנשטרן הוא בוגר המחלקה לתנ"ך בבר-אילן וגר בפתח תקווה.
1 לאחרונה הופיע דפוס רומא בשלימותו בשתי מהדורות. (א) דיסרטיציה של מחבר מאמר זה. פירוש רש"י לתורה בעידן הדפוס - רומא סביב 1470: היבטים פרשניים, סקסטואליים והיסטוריים, בר אילן, סיון תשפ"א.

בשליחותו של הק' וזימן לי איל זה תחת בני, ולכן נאחז בסבך שאוכל לקחתו ולהקריבו. תחביר הפסוק קשה. רשב"ם מפרש שאברהם ראה קודם לכן את האיל ("והנה איל"), ורק אחר כך ראה שהאיל נאחז בסבך. פירוש זה מנוגד לפירוש רש"י, שלפיו ראה אברהם את האיל אחרי שהמלאך דיבר אליו, ומייד רץ אחריו לקחתו.

לדעת טויטו, רש"י שינה את פירושו בהשפעת הפירוש של רשב"ם, וכך כתב:

דפוס רומא (משנת 1470) הוא כמדומני היחיד שתיעד גם הוא את הפירוש המורכב הזה. מכל מקום יש כאן עדות נוספת לחדירת פירוש הרשב"ם לנוסח פירוש רש"י.⁵

נוסח דפוס רומא לפסוק יג נמצא בכתבי יד פרמה 3256, ווטיקן 46, אוקספורד 187 ולונדון 26.⁶ חשוב לסיים במסר החינוכי הטמון בנוסח של דפוס רומא; לא השטן הוא זה המנסה לעכב את האדם מלמצוא את דרכו הישרה, אלא המלאך הוא המכוונו אליה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ביקש לפסול את יצחק כקורבן, שכן מום פוסל בקורבנות. זאת בניגוד לדברי אברהם, שרצה שביאתו להר המוריה לא תהיה לחינם. לעומת זאת, על פי דפוס רומא הבין המלאך, שאברהם רצה לעשות חבלה ביצחק כדי שהמעשה לא יהיה לחינם, הבנה שכאמור עולה בקנה אחד עם דברי אברהם. ה' ענה לאברהם שאין לעשות לנער אפילו חבלה קטנה, "כי עֲתָה יִדְעֶתָּה" (שם: יג) – אפילו בלי החבלה.

נוסח רומא נמצא גם בכתבי יד לונדון 26, אוקספורד 187, פרמה 3256 ווטיקן 46. בנוסף, גם בפסוק יג ישנם הבדלים בין נוסח רומא לנוסח רפ"ד:

הנוסח בדפוס רומא מחליף את השטן במלאך ה', וחילוף זה משנה את העלילה לגמרי. בדפוס רפ"ד השטן מעכב את האיל שרץ לקראת אברהם על מנת שיקריב אותו תחת בנו, ואילו בדפוס רומא המלאך עוזר לאברהם לתפוס את האיל כדי להעלותו לעולה תחת בנו. נוסח זה, המסלק את השטן מחלק זה של הסיפור, משתלב בצורה נאה בהתרחשות הכללית: בפסוק הקודם המלאך אומר לאברהם "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר וְאֵל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עֲתָה יִדְעֶתָּה כִּי יִרְא אֱ-לֹהִים אֶתָּה" (בר' כב: יב). בדפוס רומא, בפסוק זה המלאך ממשיך ומעודד את אברהם, ואין פה התערבות שלילית של השטן. בעקבות כך, כל מהות הסיפור של הכמעט-עקדה משתנה. במוקד הניסיון עומדת עתה בחינת הנאמנות הבלתי מסויגת של אברהם כלפי הא-ל, ולא תגובתו להתגרות של אויב מבחוח.⁴

יש להעיר, שהרחבת הדיבור המתחיל בפסוק יג ל"וַיִּרְא וְהִנֵּה אֵיל" (בר' כב: יג) הולם את תוכן דברי רש"י, שאברהם ראה את האיל אחרי שהמלאך דיבר איתו, ולא אחרי שהאיל נאחז בסבך.

כדאי לציין שפירוש רש"י בדפוס רומא מזכיר את פירושו של רשב"ם (נכדו של רש"י) על אתר:

"אַחַר נֶאֱחַז בְּסִבְךָ בְּקִרְבִּי" (בר' כב: יג) – כלומר אחרי כן ראה את האיל מדי עברו נאחז בסבכי היער, חשב בליבו ודאי זה המלאך בא

5 א' טויטו, הפשטות המתחדשים בכל יום: עיונים בפירושו של רשב"ם לתורה, רמת-גן תשס"ג, עמ' 236 - 237.

6 שונפלד, שם, עמ' 171-173. היא מציינת כי גרסה זו מצויה בכ"י אוקספורד 190, אבל היא אינה מזכירה את דפוס רומא. היא מציינת כתבי יד נוספים המזכירים את מידת הדין במקום השטן, אך רק כ"י אוקספורד 190 מזכיר הן את מידת הדין במקום השטן, והן את המלאך שעייב את האיל למען אברהם.

D. Schoenfeld, *Isaac on Jewish and Christian Altars: Polemic and Exegesis in Rashi and The Glossa Ordinaria*, New York 2013. עמ' 173. פירוש זה של רש"י משנה את תפיסתו לכל הסיפור ולא רק לפסוק זה. גם בפירוש לפסוק הראשון של הסיפור, שבו מוזכר השטן, רש"י אינו מסתפק בפירוש אחד ומביא פירוש נוסף – ישמעאל במקום השטן.